

EDİTÖR BAĞIMSIZLIĞI

Gülfem E. ÇELİK

Dergi editörünün çeşitli boyutta sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklardan bazıları;

- Gelen yazıların derginin hedefine uygunluk yönünden ilk değerlendirmeden geçirilmesi
- Bu aşamayı geçen yazıların hakemlik süreçlerinin yürütülmesi/organize edilmesi
- Dergi /makale evrakların tamamlanması ve takip edilmesi
- Yayınevi ile iletişim içinde olunması
- Endüstri ile iletişimde olma
- Hakem görüşleri ve editöryal kurul görüşü sonrası yazının kabul/reddine karar verilmesi.
- Kabul edilen yazıların yayın için sıralanması gibi aşamalar şeklindedir.

Bunlar için teknik ve idari yönünden önemli kısımları gibi görünmekle birlikte bütün aşamalarda en önemli kısım editörün etik ilkeler içinde davranması ve tarafsızlığını koruyarak kararlar verebilmesi son derece önemlidir. Bu, çok ince bir çizgidir. Editörün etik uygulamada hatasının olması veya tarafsızlığını bozması derginin geleceğini ve güvenilirliğini direkt olarak olumsuz etkileyen faktörler arasındadır.

Bir yayında editör için yapılan bir tanımlama iyi bir editörü çok iyi tariflemektedir. *"If they are doing their jobs well, they should give no favours and should have no friends"* "Eğer işlerini iyi yapıyorlarsa, kimseye iyilik yapmamalı ve arkadaşı olmamalı". Bu cümleler gerçekten de editörün tarafsızlığını ve bağımsızlığını çok iyi ifade etmektedir.

Tarafsızlık ve bağımsızlık aslında iç içe geçmiş ve birbirini tamamlayan terimlerdir. Editör bağımsızlığı editöryal sürecin herhangi bir aşamasında karar verme yetkisinin dış ve iç etkilermelerden bağımsız olarak editörün kendisinde olmasını kapsar. Tarafsızlık ise yukarıdaki orijinal ifade de belirtildiği gibi iyilik yapmayan ve arkadaşı olmayan özel bir durumu tarifler. Aslında editör birey değil bir kurumdur.

Günlük pratikte editörün tarafsız ve bağımsızlığını bozan iç ve dış etkiler olabilmektedir. Bu etkiler dergi sahibinden, derginin sahibi bir dernekse dernekten, yayınevinden, endüstriden ve yayın sahibi kişiler veya meslektaşlardan olabilir. Editör bağımsızlığını bozabilecek durumlara örnekler incelenecek olunursa;

Dergiye gönderilen bir makale ile ilgili karar aşamasına müdahale: Burada yukarıda sayılan tüm kişi ve kurumlar söz konusu olabilir. Bu kabul edilmeyen bir makalenin kabul için yeniden ele alınması olabileceği gibi, kabulunu kolaylaştıracak başka önerilerin getirilmesi şeklinde olabilir. Ya da kabul edilmiş bir makalenin basım sırasının öne alınması için talep olması şek-

Prof. Dr. Gülfem E. ÇELİK - Türk Tıp Dizini Komite Üyesi
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi. İmmünoloji ve Allerji Bilim Dalı Tıp Eğitimi Anabilim Dalı - ANKARA
gulfemcelik@gmail.com

linde gerçekleşebilir. Amerika Birleşik Devletlerinden yapılan bir araştırmada 33 dergi editörünün 23'ü (%70) tam bir bağımsızlık hissederken kalan grup karar verme sürecinde üzerlerinde bazı baskılar hissettiklerini bildirmişlerdir.

Editöryal bağımsızlığı korumak için neler yapılmalıdır?

Editör bağımsızlığının korunması için neler yapılabilir? Dünya tıbbi editörler birliğinin bu konudaki önerileri aşağıda listelenmiştir.

1. Editörün işe alınmadan (başlamadan) önceki sürecinde editörün görevleri, sorumlulukları, işbirliğinin kuralları, çıkar çatışması yaratacak durumların neler olduğu ve nasıl çözüleceğinin net tarif edildiği ve üzerinde hem editör hem de dergi sahibi tarafından uzlaşmaya varılan bir anlaşma (sözleşme) imzalanması. Bu anlaşma dergi okurları ile de paylaşılmalıdır.
2. Editör derginin bilimsel içeriği üzerinde tam bir yetki sahibi olmalıdır. Dergi sahipleri bu sürece etkileyecek (karar, seçim, edisyon) hiç bir girişimde bulunmamalı, veya bunu sağlayacak ortam yaratmamalıdır.
3. Editör kararı tamamen gelen makalenin değerine ve dergi okur grubunun ilgisini çekme durumuna göre olmalıdır. Bu kararda finansal veya dergi sahibinin çıkarları (ters düşen durumlar gibi) göz önüne alınmamalıdır. Editör izole olabilmeli, mesafe koyabilmeli ve yayımla kişisel, profesyonel veya finansal bir bağlantı içinde olmamalıdır. Editör kendi kişisel düşünce ve görüşlerini bir tarafa bırakmalıdır. Gelen her yayına objektif ve belirli kurallar çerçevesinde bakmalıdır. Editörün kararında makalenin kalitesi ve okuyucuya katkısı ön planda olmalıdır.
4. Editör bilimin tüm boyutları ile tartışılabilmesi için farklı perspektifteki makaleleri de dergi sahibinin ticari amaçları ile ters düşebilecek olsa bile yayınlamaktan çekinmemelidir. Editör tüm etkilerden bağımsız olarak etkisi olabilecek veya gereksinim duyulan bir alandaki makalelerin yayınlanmasına öncelik verebilmeli veya birbirine zıt veriler sağlayan araştırmaları yayınlatabilmelidir. Kendi kişisel görüşüne ters hipotezleri savunan makalelere de aynı mesafede durabilmeyi de başarmalıdır. Aslında bu ilkesel olarak editörlerin mutlaka savunması ve koruması gereken haklarıdır.
5. Editör makalelerin ve derginin ticari kaygı veya çıkar çatışması durumlarında neler yaptığı konusunda açık ve şeffaf olmalıdır. Çıkar çatışması beyanları her durumda belirtilmelidir.
6. Henüz ülkemiz için çok geçerli olmamakla birlikte editörün dergi sahibi tarafından işten çıkarılma sebebi yukarıda tanımlanan nedenler olmamalıdır. Editörün işten çıkarılması açık üst düzey yönetim ile yapılan tartışmalar sonucu açık bir gerekçeleri net belirlenmiş bir şekilde olmalıdır.
7. Editör, yularıda tanımlanan baskılara sonu işten çıkarılma olsa karşı çıkmalı ve bu durumu korumalıdır. Bu bilimin bağımsızlığını korumak adına editörün başlıca görevidir.

Sonuç

Editörler bağımsızlıklarını bozacak dış müdahalelere maruz kalabilirler. Ancak editörün buradaki turumu son derece önemlidir. Editör ince bir yolda yürüdüğünü bilerek etik ilkelere bağlı olarak editör bağımsızlığını sonuna kadar korumaya çalışmalıdır. Editör bu bağımsızlığını pozisyonu tehlikeye düşse bile korumalıdır. Çünkü burada asıl korunan bilimdir.

Kaynaklar:

1. <http://www.wame.org/resources/policies#independence>
2. Lapeña JF. Editorial independence and the editor-owner relationship: good editors never die, they just cross the line. *Singapore Med J.* 2009;50:1120-2.
3. Reid T. Could CMAJ happen at CFP? Report on editorial independence from a former scientific editor. *Can Fam Physician.* 2006 ;52:830-1, 836-7
4. Drazen JM. Editorial independence at the BMJ: NEJM editor says facts in letter are wrong and accusations reckless... *BMJ.* 2004 11;329:624.
5. Davis RM, Müllner M. Editorial independence at medical journals owned by professional associations: a survey of editors. *Sci Eng Ethics.* 2002;8:513-28.
6. Smith R. Another editor bites the dust. Trust is needed to balance editorial independence and accountability. *BMJ.* 1999; 31;319:272.